

**ВЪЗРОДЕНА ОТ ПЕПЕЛТА
(ПОЕЗИЯТА НА МЕФКЮРЕ МОЛЛОВА)**

Зейнеп ЗАФЕР

Анкарски университет, Турция

E-mail: zzafer@ankara.edu.tr

REVIVED FROM THE ASHES (THE POETRY OF MEFKURE MOLLOVA)

Zeynep ZAFER

Ankara University, Turkey

E-mail: zzafer@ankara.edu.tr

ABSTRACT: Mefkure Mollova, known as a scholar in Turkology, was the first poetess to publish poems in the periodic print in Turkish language in Bulgaria and the only woman who was fortunate to issue a solo poetic collection (1964). She emerges as the most sensitive of the time, whose work boldly touches on the intimate corners of the Turk's mentality and emotionality, to questions and problems close to all women. The sophistication of her work excites young women and crumbles the walls of the traditional taboo. Her contemporaries are delighted with the talent of the beautiful poetess and the "freedom" of her speech, she is perceived as the *Turkish Bagryana*, almost all young Turkish intelligents were in love with her. Suffocated by the repression of the socialist dictatorship, she was forced to give up poetry.

Her work is not known outside the circles of the Turkish readership of the 1950s and 1960s, and like most Turkish poets she remains unknown to the Bulgarian readership. The article also presents the first translations of her poems in Bulgarian.

KEYWORDS: Mefkure Mollova, women's poetry, Turks in Bulgaria, repression

1. Увод

Мефкюре Моллова (1927-2009), е родена в гр. Добрич (тогава Базарджик (на турски Хаджьоглу Пазарджък), Румъния. Произхожда от учителско семейство. След присъединяването на Южна Добруджа (1940) към България, тя не може да продължи образованието си (Хаджъ, 2021, с. 254), тъй като дипломите от частните турски училища не се признават. Родителите ѝ, не издържали на молбите ѝ, след около две години я записват във Френския католически колеж „Сент Андре“ във Варна, отворен за всички малцинства и религии. Следващото предпочитание на Моллова също е свързано с френски език и литература. Тя записва специалност “Френска филология” в Софийския университет. Нейната поетическа дейност, продължила не повече от петнайсет години, не се ограничава само с ролята ѝ на пионер в женската поезия, прокарала пътя на последвалите я талантливи поетеси Неджмие Мехмедова¹ и Небие Ибрахимова². След първите ѝ публикации, стиховете ѝ се печатат в излизашите на турски вестници и списания, а в началото на 1970-те, когато вече в България не се споменава за нея, тя е представена и в азербайджанската периодика. Когато издава първата и единствена своя стихосбирка (1964), поезията ѝ започва да се представя в почти всички антологии на турската поезия, издавани в България до забраната на печатането на турски език, а в последствие – в Турция и в Азербайджан. Освен няколко турци-поети, лансирани от комунистическото управление, както повечето творци, пишещи на турски език, тя остава скрита за българската читателска публика (Бибина, 1999, с. 114-116)³.

Най-ранното стихотворение, датирано и включено в книгата на Мефкюре Моллова, е от 1947 г. и носи заглавието “В колежа”. Това показва, че Мефкюре Моллова поставя началото на своята поезия още като ученичка във Френския колеж във Варна. Първото отпечатано нейно стихотворение със заглавие “Мир” е публикувано във в-к “Нова светлина” (Yeni Işık) с псевдонима “Несрин” през 1949 г., когато тя вече е студентка в Софийския университет

¹ Неджмие Мехмед Улуджан.

² Небие Ибрахим Акбъйък.

³ В своя статия за поезията на турците Йорданка Бибина отделя място на поетесата Мефкюре Моллова, където прилага в превод на български някои нейни краткостихия, придружени с оригиналния турски текст. Тя не споменава дали преди това стиховете ѝ са преведжани на български.

(Yenisoy, 1997, p. 264). Някои от стихотворенията ѝ са датирани за периода 1949-1959 г. От тях може да се определи приблизително продължителността на творческия път на Мефкюре Моллова. За близо 15 години тя написва най-хубавите си стихове, след което, поради репресиите, закриването на повечето турски издания и натиска да се пише на български език (Хаджъ, 2022, с. 206 –215), тя потиска творческото си вдъхновение. Отдава се единствено на научна дейност почти анонимно като домакиня, която в България продължава до експулсирането ѝ от страната през 1989 г. Мефкюре Моллова не прекъсва научната си дейност и в Париж – където може да работи свободно, но без отнетия ѝ архив и картотека на теренните езикови изследвания.

2. Поетическо начало

За подготвяната самостоятелна стихосбирка за първи път се споменава в едно представяне на Мефкюре Моллова в 10 брой на в-к “Народна младеж” (Halk Gençliği)⁴, където е упоменато, че ще бъде отпечатана в края на 1963 г. с лаконичното заглавие “Стихове” (Şiirler). В този брой са публикувани седем произведения от книгата ѝ, която излиза с едногодишно закъснение – на 21 октомври 1964 г. На корицата ѝ авторката е представена така:

“Мефкюре Моллова е първата и единствена засега поетеса на турците в България. Нейните стихове често намират място по страниците на вестници и списания. В лириката ѝ има нежност и топлина.

Моллова е проникателна поетеса, с чувство за съвременност, но към темите, чертани от живота, към жизнените явления тя подхожда с подчертано жизнелюбие, с оригинален подход, който се проявява не само в съдържанието, но и във формата на стиховете ѝ. Четат се с увлечение и наслада.” (Mollova, 1964)

Авторът на “Трите грации на поезията ни. Мефкюре Молла, Неджмие Мехмед Улуджан, Небие Ибрахим Акбъйък”⁵ (2005) Азис Бей подчертава, че поставя на първо място поетесата Мефкюре Моллова защото “нейното лично обаяние за цяла генерация турски поети в България има онова въздействие, каквото има една Елисавета Багряна за българите”. Според Азис Бей “Мефкюре Ханъм” е сред малкото туркини, митологизирани приживе (Бей, 2005, с. 8). Студент в специалност “Турска филология” по времето на появяването на стихосбирката на Мефкюре Моллова и свидетел на огромното ѝ въздействие върху турската младеж, за четиристишието на Моллова, с което започва книгата ѝ, той пише: “Сърцето ми...” през 1951 г. сякаш беше върхът на еротичната поезия – как така една млада жена ще говори толкова открито за чувствата си, за сърцето си!” (Бей, 2005, с. 27). Според Азис Бей, “нейните лирически героини никога не докосват с ръце плътта на любимия”, но тя поставя началото на еротиката дори в мъжката поезия на турците в България (Бей, 2005, с. 29 – 30).

Стиховете на първата поетеса на турците в страната Мефкюре Моллова имат огромен успех сред турските читатели, в средите на новосъздаваната интелигенция по социалистически модел тя е посрещната като голямо културно събитие, като пример за свободна женска изява в областта на “мъжкото” пространство на словесното изкуство. Нейното въздействие върху младите туркини е потресаващо. Моллова събаря всички прегради пред талантиливи момичета, които след нея пишат и започват да печатат. Защото в продължение на цели десет години тя е сама сред абсолютното мъжко присъствие в литературата на турците.

Положителните отзиви за стихосбирката на Мефкюре Моллова ѝ вдъхват увереност, тя приема сравнението в софийските кръгове на творчеството ѝ с това на Багряна (Бей, 2005, с. 8) и след година го утвърждава с едно краткостихие, посветено на голямата поетеса, в което изпраща посланието си, цитирайки един стих от “Амазонка”. Извън заглавието му – “На Багряна” – и цитатът “Аз съм млада, млада, млада”, като съдържание, ритъм и чувственост стихотворението на Моллова е съвсем различно от “Амазонка” и внушава други емоции и душевни изживявания на самотна и изпълнена с енергия лирическа героиня, копие на самата Мефкюре Моллова от 1964 г. Съвсем оригинално по структура и звучене, като отражение на женската чувственост и жажда за щастие, краткостихието е по-близко с други произведения на Багряна:

⁴ Halk Gençliği, 08.03.1963.

⁵ За съжаление авторът не превежда на български език стиховете на трите поетеси.

То свидетелства за взаимното доверие и съпругеските отношения, в които няма място за ревност. Съхранените силни чувства позволяват на самотната съпруга открито да говори за жаждата за физическа близост, подхранваща красотата ѝ. То е едно от най-силните и смели нейни произведения. Макар и косвена, доста силна е критиката срещу виновниците за раздялата на двамата любими, причина за загуба на жизнерадостта, женствеността и красотата на младата жена:

Увехнах,
на суха вейка заприличах
без обич.
Толкова непохватна станах, че...
да пристъпвам галантно,
да бърборя глезено,
да мисля гордо
забравих.
Увехнах
и съвсем погрознях...
1959 г. (Mollova, 1964, p. 75)

В навечерието на мечтаната среща с любимия, лирическата героиня много силно изразява душевните си преживявания от очакваното щастие след вълнуващата среща в Москва:

Не трепти, душа,
укроти се!
Ще дойде денят,
когато две топли ръце ще те приспят.
1959 г. (Mollova, 1964, p. 74)

Стихосбирката на Мефкюре Моллова започва със „Сърцето ми...“ и завършва с краткостихието „Зашематена съм...“ – израз на дългоочакваната среща на двамата влюбени в Москва. Това подреждане на стихотворенията може да се изтълкува като израз на неугасващия оптимизъм, който продължава да живее в нейното поетическо светоусещане. Изписвайки „Той“ с главна буква, Мефкюре Моллова загатва за цената, която има за нея любимият съпруг:

Зашеметена съм...
след дългото очакване,
превърнало ме в хиляди
потрепващи лъчи,
Той стои срещу мене.
Москва, 1959 г. (Mollova, 1964, p. 77)

Освен цитираните датирани стихотворения, Мефкюре Моллова има и други за любовта и раздялата, които представят големия ѝ талант, който ѝ помага да изрази изключително оригинално и красиво сексуалното желание на лирическите герои. Може да се каже, че „Докато съпругът ми работеше“ е най-интимното любовно стихотворение на поетесата, изказът ѝ е освободен от предразсъдъци и ограничения. Само с два-три удара на четката си тя постига чудеса от един детайл на ежедневието. Еротичното не е натрапено, игриво и фино е загатнато физическото желание, което не може да контролира:

Докато съпругът ми работеше
Прииска ми се да те докосна.
Душата ми пожела твоята душа.
Душа е това!
Не пита,
че да ѝ кажа: не може
не може
не може!
1959 г. (Mollova, 1964, p. 72)

Заспа. (Mollova, 1964, p. 68)

5. Несподеленото

Обичаща и обичана, намерила свобода и щастие в семейството, Мефкюре Моллова се вълнува от душевния свят и преживяванията на нещастни жени или съпруги, които си заминават от света с несподелените мъки и тайни. Тя отразява трагедията на скъпи и близки жени, които не са успели в живота и не са могли да изпитат сладостта на взаимната обич и семейно щастие. Смело и по много оригинален начин въстава срещу трагичните съдби на двете си лели, известни само на най-близките. Като изразител на техните съкровени тайни, Мефкюре Моллова се противопоставя на табуто да не се говори открито за преживяванията и чувствата на жената. Краткостихието „Неизказаното от леля Фатма“ е посветено на сестрата на баща ѝ. Съвсем лаконично, съдържано, но много силно е предадено *неизказаното* от лирическата героиня. Мислите ѝ за принудителното мълчание поради забраната в обществото да се говори свободно за женската душевност и чувствителност са превъплътени със сполучливо сравнение:

Неизказаното от леля Фатма

Изтекоха хубавите дни.

Спомените ми като риба във вода са.

Никой за тях не узна.

Светлината да ги примамим не можа! ((Mollova, 1964, p. 44)

“На леля ми” е едно от най-дългите стихотворения на Мефкюре Моллова. То отразява живота на сестрата на майка ѝ, родена на село, болката и гнева на поетесата, открития ѝ протест срещу пропиления живот на скъпата леля, срещу мъките и униженията, на които е била подложена:

На леля ми

Ето че почина, ето че свърши.

Кой ще се интересува от миналото ти?

Кой знае, че на нелюбим мъж

си робувала

от зората на живота

до залеза на живота?

Кой знае за

прегълтнатите ти сълзи?

Нима пролетите бяха видени?

Кой знае,

че душата ти беше като гроб?

Кой знае,

че мечтаеше за града

с неговите

натруфени госпожици,

бляскаво осветление,

бял купешки хляб,

и че това остана празен блян?

Кой знае,

че дни наред бе лишена от усмивка,

че напразно очакваше едничка топла

нощ?

Кой знае,

когато разбъркваше

покритата с пепел жар,

какво нареждаше отвътре

за войника си Ридван?

Кой знае

каква цена си платила

за един живот,

за една сутрин,

за една вечер?

Но и Аллах няма, скъпа лельо,
за да му поискаш сметка
в студения си гроб! (Mollova, 1964, p. 41 – 42)

6. Болезненото завръщане

“Старата ми къща” е най-вълнуващото ѝ произведение за родния дом. Съхраняваша хубави и лоши спомени от детството и младежките години, срещата с него я изгаря, затова не може или не иска да влезе. Изживените мигове не могат да се забравят, те ще я придружават завинаги и навсякъде:

Старата ми къща

Ще те навестявам
когато случайно минавам отгук.
Като те зърна дори отдалече
душата ми ще гори.
Колко, радост в нея ...,
 колко сълзи...
Ще поздравя старата къща –
залък на младостта ми.
Ще поздравя старата круша.
И телеграфната жица.
Ще поздравя всичко наоколо.
И ще се върна,
 без да вляза,
нагърбила спомените си
 като забравена вещ. (Mollova, 1964, p. 9)

7. Музата

Мефюре Моллова не е отминала и темата за творческото вдъхновение, за музата, която всеки момент и навсякъде я навестява. Тя има много силни, оригинални стихове за творческия процес, който представя по своему с неповторима образност и експресивност. В най-хубавото ѝ произведение на тази тема “Плаках отново...” писането е представено със силна изразителност и пластичност. Вдъхновението е подхранвано не само от щастието и положителните емоции, то се поражда и от силна болка, от дълбоко страдание. В такива моменти сълзите се преобразяват в букви, които се подреждат в думи, изрази, криещи в себе си вълнение, музика и ритъм. В стихотворението творческият процес е нарисуван със смайваща образност, красота и простота на езика:

Плаках отново,
сълзи ронех върху
 листа –
кротки, солени,
едри, дребни,
кръгли, чисти.
С молива ги направих на колелца.
Подредиха се.
И станаха стихове. (Mollova, 1964, p. 59)

В друго свое произведение поетесата лаконично се докосва до темата за творческия процес, изящният изказ доставя естетическа наслада. Импулсът, изкушението идват неочаквано, на неканената муза не може да се устои. В резултат спонтанно и леко като песен се леят стиховете ѝ:

Пак се появи,
погледна ме в очите,
и като песен на езика
върху хартията се разля. (Бей, 2005, с. 14)

8. Заключение

Когато се оценява поезията на Мефкюре Моллова не трябва да се забравя, че тя е писана във време на следене и контрол, в което нейни съвременници поети и писатели се надпреварват да пишат хвалебствени стихове за партията, комунистическото миролюбие, българските и съветски “вождове”. Тя също има не повече от 4-5 подобни стихотворения, първите са писани по убеждение, а последните през първата половина на 1960-те – когато свободата и животът на любимия са сериозно застрашени. Мефкюре Моллова е талантива поетеса. Тя намира оригинални изразни средства, за да претвори художествено някои страни на своето време, на любовните си и майчини чувства, на ежедневието, проблемите и душевността на жената. Като форма предпочита краткия изказ, често използва повторенията. Моллова се влияе от турското народно творчество, тя има краткостихия с фолклорни мотиви и цитати, които са дадени в кавички. Някои нейни четиристишия само по мелодика напомнят маанетата. Силата на изразителността, постигнатата езикова и ритмична хармония с песенната традиция могат да се почувстват преди всичко от читатели с близко светоусещане и обща култура. В мелодиката и ритъма на поезията ѝ се долавя анонимната народна традиция, но тя не използва силаботоническото стихосложение, а предпочита белия стих.

Стиховете на първата турска поетеса в България Мефкюре Моллова, развълнувала своите съвременници и превърнала се в легенда, дълго време не се препечатват, а единствената ѝ стихосбирка и антологите не са достъпни за четене. Тя продължава да живее единствено в паметта на нейните съвременници и в антологите на известни тюрколози, поети и писатели в турскоезичните страни. Макар и късно, посмъртно, поезията ѝ трябва да се възроди от пепелта и да се върне в своята родина, за да се реализира първата ѝ истинска среща с българския читател.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Bayramov, S. (1965)** 1964'ün Bıraktığı Şiirler, Narodna prosveta, Sofya.
- Bayramov, S. (1966)** 1965'in Bıraktığı Şiirler, Narodna prosveta, Sofya.
- Mollova, M. (1964)** Şiirler. Narodna Prosveta, Sofya.
- Muratova, N. (2022)** Turkish Women in Science in Bulgaria during Totalitarian Regime. (Mefkure Mollova, Hayrie Memova, Zinetti Nurieva), *Balkanistic forum*, 2022, 1, p. 220-240.
- Yenisoy, H. (1997)** Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi Bulgaristan Türk Edebiyatı 8, T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997.
- Бей, А. (2005)** Трите грации на поезията ни. Мефкюре Молла Неджмие Мехмед Улуджан, Небие Ибрахим Акбъйък. Изд. къща “Дениз”, София. (Bey, A. Trite gratsii na poeziyata ni. Mefkyure Molla Nedzhmie Mehmed Uludzhan, Nebie Ibrahim Akbayak. Izd. kashta “Deniz”, Sofiya).
- Бибина, Й. (1999)** “Поезията на българските турци след втората световна война”. В: Литературата на малцинствата в България след освобождението, Том 1, София. (Bibina, Y. “Poeziyata na balgarskite turtsi sled vtorata svetovna voyna”. V: Literaturata na maltsinstvata v Balgariya sled osvobozhdenieto, Tom 1, Sofiya).
- Хаджъ, С. (2021)** “Хасан Ерен – От Видин до върховете на тюркологията”, *Balkanistic forum*, 3/2021, с. 248-261. (Hacı, S. “Hasan Eren – Ot Vidin do varhovete na tyrkologiyata”, *Balkanistic forum*, 3/2021, s. 248-261).
- Хаджъ, С. (2022)** “От вмешателство в турския книжовен език към пълна забрана (Езиковата политика на Комунистическа България)”, *Езиков свят*, 20, 2, 2022, с. 206-215. (Hacı, S. “Ot vmeshatelstvo v turskiya knizhoven ezik kam palna zabrana (Ezikovata politika na Komunisticheska Balgariya)”, *Ezikov svyat*, 20, 2, 2022, s. 206-215).